

Hoger Onderwijs

Discussiepaper | Kenniseconomie Monitor 2006

Projectnummer KL: 3.06.01

Datum : Mei 2006

Auteur : Lobke van der Meulen, Martijn Arnoldus en Joeri van den Steenhoven

**Deze discussiepaper is een achtergronddocument bij de
Kennis economie Monitor 2006, ZES DOORBRAKEN VOOR DE POLDER.**

Gedrukte exemplaren van de Kennis economie Monitor 2006 kunt u bestellen via info@kennisland.nl. Digitaal is de monitor beschikbaar via www.kennisland.nl

Stichting Nederland Kennisland
Postbus 2960
1000 CZ Amsterdam
info@kennisland.nl
www.kennisland.nl

Op dit werk is een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 2.5 licentie van toepassing.

De gebruiker mag het werk kopiëren en verspreiden onder de volgende voorwaarden:

- De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden.
- De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.
- De gebruiker mag het werk niet bewerken.
- Bij hergebruik of verspreiding dient de gebruiker de licentievoorwaarden van dit werk kenbaar te maken aan derden.
- De gebruiker mag uitsluitend afstand doen van een of meerdere van deze voorwaarden met voorafgaande toestemming van de rechthebbende.
- Het voorgaande laat de wettelijke beperkingen op de intellectuele eigendomsrechten onverlet.

De licentietekst is te vinden op <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/nl/>

1. Aanleiding

In 2003 heeft Kennisland (KL) een Kenniseconomie Monitor gepubliceerd. Het gevoel was dat Nederland als kenniseconomie slecht presteerde. We hebben toen uitgezocht of dat daadwerkelijk het geval was. Of Nederland echt achterbleef bij andere landen. Doel van de Kenniseconomie Monitor is om de positie van de Nederlandse kenniseconomie t.o.v. andere landen te bepalen en de prestaties van Nederland op het gebied van de Kenniseconomie in kaart te brengen.

Een jaar voor de Tweede Kamerverkiezingen werken we aan een nieuwe editie: de Kenniseconomie Monitor 2006. Doel is te kijken waar de Nederlandse kenniseconomie nu staat en aan te geven wat de kenniseconomie-agenda van het nieuwe kabinet zou moeten worden. De afgelopen maanden is al research gedaan. In mei en juni organiseert KL diverse expertbijeenkomsten om trends, uitdagingen en agendapunten per thema te bespreken. In september zal de Kenniseconomie Monitor worden gepresenteerd.

Een belangrijk onderwerp in de monitor is onderwijs. We willen daar sterk op inzetten. De discussie over de kenniseconomie dreigt naar onze mening af en toe teveel te concentreren op onderzoek en technologie, terwijl onderwijs en innovatie onderbelicht dreigen te raken. We bekijken daarvoor de stand van zaken van het Nederlandse onderwijs (o.a.) in vergelijking met de benchmarklanden¹ die we voor de Kenniseconomie Monitor 2006 onderzoeken. Onderwijs is een breed thema. Vandaar dat we dit onderwerp in twee delen gesplitst hebben: Hoger Onderwijs en Voortgezet - en Beroepsonderwijs.

Deze notitie dient als uitgangspunt voor de expertbijeenkomst over **Hoger Onderwijs** (HO). Tijdens de brainstorm wordt met elkaar gekeken wat trends en uitdagingen voor het Nederlandse hoger onderwijs zijn. We leggen vier discussiepunten voor:

1. **Deelname:** Nederland kan alleen slimmer worden als we meer mensen beter opleiden. Dat betekent ook meer studenten naar het HO. Lukt dat en wat moet daarvoor gebeuren?
2. **Diversiteit:** Hoe meer studenten deelnemen aan het hoger onderwijs, hoe groter het belang van diversiteit van het aanbod. Is het HO hierop ingesteld? Kwaliteit van het onderwijs is een belangrijk uitgangspunt. Is er binnen het HO voldoende ruimte voor excellentie en toptalent, of zijn alle opleidingen gelijk? En maakt Nederland haar reputatie op het gebied van Hoger Onderwijs waar?
3. **Doorstroom:** Een van de grootste uitdagingen voor het Nederlandse onderwijs is te zorgen dat mensen continu kunnen leren en daarvoor worden beloond. Dat begint met goede doorstroom binnen het onderwijs, wat de afgelopen jaren eerder ontmoedigd dan beloond is. Maar het blijft doorgaan in allerlei trajecten rondom levenslang leren.
4. **Het stelsel:** De afgelopen jaren zijn al veel wijzigingen (BaMa, accreditatie) doorgevoerd in het HO-stelsel en er staan nog nieuwe wijzigingen (een nieuwe wet, leerrechten) op stapel. Tot slot van deze bijeenkomst willen we onze aandacht richten op de wet- en regelgeving en wat daarmee moet gebeuren.

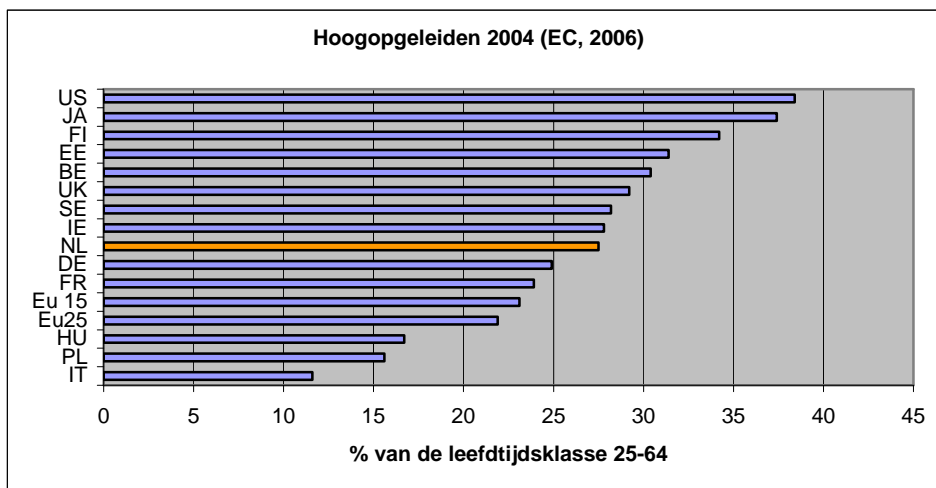
¹ België, China, Duitsland, Estland, Frankrijk, Hongarije, Ierland, India, Italië, Japan, Korea Polen, Finland, Zweden, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten.

In deze notitie gaan we kort op deze discussiepunten in en geven wij ons beeld van het Nederlands Hoger Onderwijs. Dit beeld stellen wij op de expertmeeting ter discussie.

Discussiepunt 1: Deelname

De afgelopen jaren is de deelname aan het HO geleidelijk gestegen tot nu ruim 560.000 studenten. In de vorige monitor bleek echter dat we voor de jonge generatie wat betreft deelname achter gaan lopen. En we houden de vraag ook niet bij. Een recent rapport van HBO-Raad en RWI wees op een mogelijk tekort aan hoger opgeleiden oplopend tot 75.000 in 2010. Uit dat onderzoek blijkt dat de groei van het aantal hoger opgeleiden in ons land terugloopt. De verwachting is zelfs dat halverwege volgend jaar stagnatie van de groei op zal treden, waardoor er een tekort aan hoger opgeleiden ontstaat. De oorzaak van deze problemen ligt niet alleen bij het hoger onderwijs, maar ook bij het voortgezet en het beroepsonderwijs. Er is geen sprake van groei van het scholingsniveau in het voortgezet onderwijs. Op het MBO zijn er steeds minder deelnemers te vinden op de hoogste niveaus (niveau 3 en 4), bovendien stromen steeds meer mensen door van het MBO naar het HBO.

Internationaal gezien verslechterd de positie van Nederland als het gaat om deelname in het hoger onderwijs in rap tempo. In 2/3 van de OECD-landen stijgt het aantal hoger opgeleiden sneller dan in Nederland. Ons land is op de ranglijst van de OECD in korte tijd gezakt van de vierde naar de negende plaats. Wat kunnen we doen om te stijgen in de ranglijst en het dreigende kennistekort te voorkomen?

Hoe kunnen we zorgen voor meer hoger opgeleiden? Moeten we de doorstroom meer gaan bevorderen, moeten er korte hbo-opleidingen komen zoals in andere landen of zijn er andere oplossingen? En hoe voorkomen we dat dit ten koste gaat van de kwaliteit, zoals sommigen vrezen. Ligt hier wellicht een andere taak voor resp. hogescholen en universiteiten?

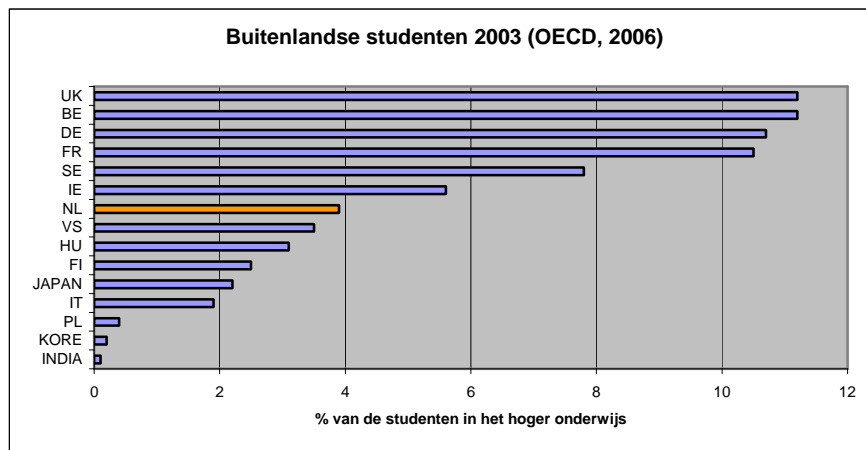
Discussiepunt 2: Diversiteit

Het Nederlandse hoger onderwijssysteem is georganiseerd op basis van gelijkheid. Elke opleiding aan elke universiteit of hogeschool is in principe gelijkwaardig. Aan welke universiteit of hogeschool je ook studeert, het diploma is evenveel waard. De vraag is of

dat in praktijk ook het geval is. Zijn alle hoger onderwijsinstellingen in Nederland even goed? Zijn alle opleidingen even waardevol?

Een kenniseconomie kan niet zonder toptalent. De vraag is daarom of Nederland in staat is toptalent de ruimte en kans te geven om zich te ontwikkelen en hoe we kunnen voorkomen dat het Nederlandse toptalent aan het buitenland verloren gaat? Ofwel hoe toptalent binnen Nederland kan excelleren. Een mogelijke oplossing is het invoeren van een vorm van differentiatie in het Hoger Onderwijs. Je zou naast de standaardprogramma's in het hoger onderwijs topopleidingen kunnen ontwikkelen. Het Hoger Onderwijs blijft hierdoor breed toegankelijk en de kleine groep excellente studenten kan zich dan in ons land maximaal ontwikkelen. Is dat een optie? Volgens de Inspectie is daar nog weinig van zichtbaar.

De invoering van differentiatie kan ook een manier zijn om titelinflatie te voorkomen. Wat is een Nederlandse masterstitel waard als er geen onderscheid wordt gemaakt in universiteiten, opleidingen en de capaciteit van studenten? Als er wel onderscheid gemaakt wordt, krijgt de masterstitel op zich - net als in de VS - minder waarde. Maar een titel in combinatie met een diploma van een topopleiding wordt des te meer waard. Nederland in het geheel is als internationale regio niet erg aantrekkelijk voor studenten uit het buitenland. Relatief weinig studenten kiezen voor een studie in Nederland, blijkt uit onderstaande diagram.

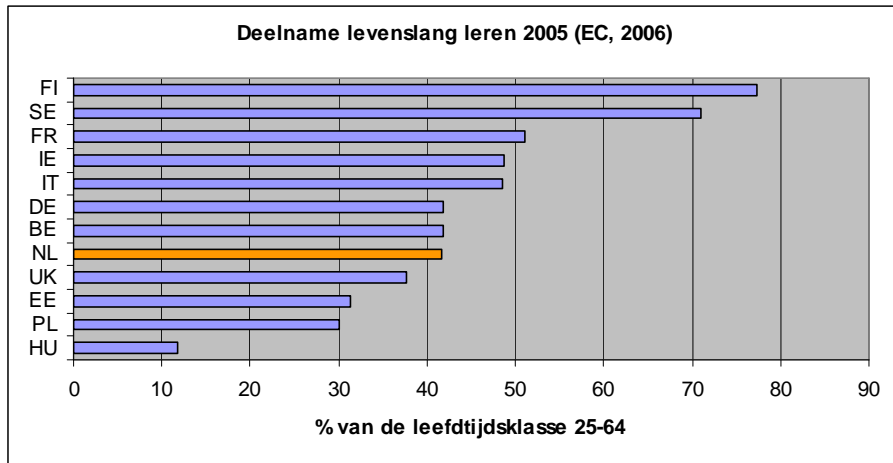
En als we gaan differentiëren, hoe kijken we dan naar het begrip selectie? Gaan we selecteren aan de poort, of niet? De Universiteit Leiden heeft het onderzocht en besloten niet te doen. Is daarmee de deur voor selectie dicht?

Discussiepunt 3: Doorstroom

We hadden het er al over, hoe kunnen we in het Nederlandse onderwijs meer de doorstroom bevorderen? Uit financiële overweging is de afgelopen decennia ingezet om dit tegen te houden. Het is de kortste weg of niet. Studenten moeten zo snel mogelijk op de juiste plaats komen in het stelsel. Maar is dat wel zo slim geweest en wordt het niet tijd dit te veranderen?

Voor het streven naar een hoogopgeleide bevolking is ook het levenslang leren van belang. Hoe ontwikkelen mensen zich verder na hun schoolcarrière? Op dit moment scoort Nederland Europees gezien onder het gemiddelde wanneer het gaat om deelname aan een leven lang leren (zie grafiek op p. 5). Bovendien blijkt uit onderzoek dat vooral de

mensen die het het minst nodig hebben - namelijk de hoger opgeleiden met een baan - blijven doorleren. Lageropgeleiden ontwikkelen zich minder makkelijk verder. Hoe kunnen we zorgen dat ook zij zich gedurende hun leven blijven ontwikkelen?

Discussiepunt 4: Hoger onderwijsstelsel

Tot slot willen we kijken naar de wet- en regelgeving. De afgelopen jaren zijn forse wijzigingen doorgevoerd zoals accreditatie en bachelor-masterstructuur. De huidige staatssecretaris, als die dat binnenkort nog is, wil dit najaar een nieuwe Wet op het Hoger Onderwijs naar de Tweede Kamer sturen. En het invoeren van leerrechten is voor hem een belangrijk punt. Hetzelfde dreigt te gebeuren als met de Omroepwet: het zal een thema worden tijdens de verkiezingen en een nieuw kabinet zal zich in het regeerakkoord er wederom over uitspreken. Wat moet daar dan in staan?

Verder staat de bureaucratie binnen kennisinstellingen op de agenda. Er wordt gesteld dat teveel van de middelen opgaan aan management en overhead. Is dat waar en hoe is dat dan aan te pakken? En wat kunnen instellingen zelf resp. de overheid hieraan doen.

Bronnen

CPB: *Nederland onderwijs en onderzoek in international perspectief*, no. 88, juni 2005.

European Commission: *Key data on education in Europe 2005*. Brussel, 2005.

HBO-raad en RWI: *Kennistekort in Nederland. Stagnerend opleidingsniveau belemmering voor arbeidsmarkt*. Mei 2006.

Lisbon Council: *The economics of knowledge: why education is key for Europe's succes* (policy brief by Andreas Schleicher), 2006.

OECD: *Learning for tomorrow's world. First results from PISA 2003, 2004*.

PPN: *Van wens naar werkelijkheid: de verbetering van de carrièreperspectieven van jonge onderzoekers*. Maart 2006.

Research voor beleid: *Tussen wens en werkelijkheid: carrièreperspectieven van jonge onderzoekers*. Leiden, januari 2006.